

суспільств переважно ієрархічних до суспільств диференційованих переважно горизонтально) людина може вже не альтернативно протиставляти різні спільноти, а одночасно належати до декількох з них. Це означає, що кожна особистість здатна творити власну унікальну систему цінностей, використовуючи запропоновані різними спільнотами системи цінностей спільнотних. Звісно, спільнотні цінності є більш сталими, оскільки підтримуються (хоча, можливо, і в різних комбінаціях) значно більшою кількістю людей, ніж цінності окремої особистості, які поділяють, як правило, лише певна частина з кола безпосереднього її спілкування» [1, с. 24–25].

Саме ціннісно-аксіологічні уявлення людей виступають гуманістичною основою ненасильницьких дій у цивілізованому суспільстві. Однак пропаганда насилля в її деяких історичних формах часто завершувалася відреченням від правових норм, державних інститутів і готовністю прийняти будь-яке насильство з боку влади. Більше того, в історії можна віднайти приклади, коли проповідь насилля спонукала владу до насилля, створювала умови, можливості і навіть виправдовувала насильницькі дії. Можна сказати, що популяризація насилля в певних історичних ситуаціях оберталася реальним насиллям, або ж підштовхувала до нього. Це пов'язано з тим, що заклики до насилля базувалися на правовому нігілізмі, анархічних гаслах, соціальному нерозумінні добра і зла, запереченні моральної відповідальності особистості тощо. У зв'язку з цим, необхідно завжди пам'ятати про можливі трагічні наслідки пропаганди теорії насилля в світі насилля.

Тому лише з позицій ціннісно-аксіологічної аргументації можна пояснити ненасильницьку парадигму сучасності. Насилля в якихось конкретних історичних випадках можливо й можна пояснити, виходячи з політичної доцільності, економічної користі, соціальної мети, природно-антропологічних схильностей, психологічних мотивів та інших досить вагомих і численних причин, якими воно може обумовлюватися. Але його ні за яких обставин не можна пояснити за допомогою ціннісно-аксіологічної аргументації як раціонального, гідного, високого, морально-етичного, індивідуально-відповідального діяння особистості.

Така різниця між прагматично-ситуативним, політично-доцільним і ціннісно-аксіологічним підходом до проблеми насилля не є практично однозначною. Вона визначається закономірностями, які встановлюються між цінностями особистості та соціальною необхідністю. Можна згадати безліч випадків, коли цінності співпадали з необхідністю, суперечили їй або ж були нейтральними. Якщо навіть ціннісна позиція особистості ніяк не може вплинути на розгортання необхідності, зокрема необхідності насилля, яка має своїми витокami глибинні причини біологічного і соціального співіснування індивідів, то і насилля не може нічого зробити з цінностями, які вважають подібні дії абсолютно несумісними з людяністю і особистістю, котра не хоче їх підтримувати. Таким чином, сьогодні цінності ще не можуть утримати багатьох від насильницьких дій, але вони здатні зробити так, щоб ті, хто скоює насилля, не думали, що їхні діяння можуть бути ціннісно виправданими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко М. Основні парадигми розвитку системи вищої освіти // Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів / [авт. кол. : В. Андрущенко (керівник), М. Бойченко, Л. Горбунова, В. Лутай та ін.] – К. : Педагогічна думка, 2011. – 320 с.

Любомира Ілійчук,
канд. пед. н., доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В УКРАЇНІ

У статті здійснено аналіз міжнародних документів та нормативно-правових актів України щодо забезпечення прав дитини, з'ясовано ключові аспекти попередження і подолання насильства над дітьми, визначені міжнародним та чинним законодавством України.

Liubomyra Ilichuk

LEGAL ASPECTS OF PREVENTION OF CHILD ABUSE IN UKRAINE

This article analyzes international papers and legal acts of Ukraine on the rights of child, identifies the key aspects of preventing and combating violence against children, adopted by international and effective legislation of Ukraine.

У ХХІ столітті світове товариство дедалі більше звертається до широкого спектра самотворення, спираючись передусім на загальногуманістичні принципи та дії. Щонайбільшшим у цьому є звільнення від

насильства у всіх його проявах, у всьому діапазоні вмонтування в реальне життя. Цьому присвячені численні антинасильницькі концепції, цілий напрям у світовій політології, що вивчає проблеми миру і війни, переосмислення філософії миру і чинників, що зумовлюють виникнення війн у сучасних умовах. Формується система поглядів на розвиток світової спільноти, його культури й цивілізованості на ненасильницьких засадах, з орієнтацією на новотворення правових та інших світових гарантій, ненасильницьких форм розв'язання реальних суперечностей.

Україна нині розвивається у контексті сучасної світової історії, потреб реформування та облаштування суспільного життя, атмосфери демократизації та гуманізації, панування пріоритету права як найважливішої форми упорядкування та осмислення світових і регіональних проблем, переосмислення людських цінностей і ролі особистості у соціальних перетвореннях і самотворенні власного життя [8, с. 16]. Без сумніву, проблема насильства, як для багатьох країн світу, стоїть досить гостро й для України. Її небезпечність полягає у тому, що різноманітні прояви насильства та жорстокого поводження не лише руйнують відносини в родині, стають причиною глибоких психологічних травм, а й виступають однією із передумов руйнації правових, моральних та духовних засад суспільства.

Сучасне цивілізоване суспільство категорично заперечує припустимість жорстокого поводження з дітьми, різних форм насильства стосовно дітей як з боку батьків та інших членів сім'ї, так і з боку сторонніх осіб, які беруть участь у вихованні дитини або турбуються про неї. Соціальна правова держава, до якої прагне й Україна, спрямовує свою діяльність на захист дітей від усіх видів жорстокого поводження та покарання, забезпечуючи юридичні та інші механізми протидії цьому асоціальному протиправному явищу [3, с. 4]. Жорстоке поводження з дитиною визнається порушенням прав дитини та основних прав людини загалом. Про це йдеться у Конвенції ООН про права дитини, яка визначає вимоги, що гарантують свободу й гідність дітей, а також умови, за яких вони можуть формуватись як особистості і громадяни [4].

Зауважимо, що у міжнародних документах із прав людини в окрему групу виділено права дитини, адже дитина має особливі права і потреби, обумовлені її фізичною, розумовою та духовною незрілістю. Протягом останніх років в Україні набули чинності й стали частиною національного законодавства такі міжнародні документи у сфері захисту прав дітей: Конвенція міжнародної організації праці про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції й дитячої порнографії; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах; Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення; Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей; Європейська конвенція про здійснення прав дітей; Конвенція про контакт із дітьми, яка врегульовує права дитини на спілкування з одним із батьків, який проживає окремо та з іншими родичами; Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми, яка запроваджує заходи, які забезпечують широке визнання та виконання рішень стосовно опіки над дитиною, механізми для поновлення опіки над дітьми у випадках її свавільного припинення, гарантує права доступу батьків до дитини [7, с. 9 – 10]. Ратифікувавши основні міжнародні документи із прав дитини, Україна зобов'язалася, відповідно до Конвенції ООН про права дитини, застосовувати всі необхідні законодавчі, адміністративні, соціальні і просвітні заходи для захисту дитини від будь-якого фізичного та психологічного насильства, образ чи зловживань, нестачі піклування чи недбалого, брутального й жорстокого поводження та експлуатації, враховуючи сексуальні зловживання.

Останнім часом в нашій державі суттєво змінилися основні підходи до осмислення й реалізації прав дітей, подолання насильства над ними, визначених міжнародним законодавством. Це пов'язано з посиленням уваги держави до інтересів дітей, удосконаленням механізму контролю за дотриманням чинного законодавства у сфері охорони дитинства, розвитком інституцій соціально-правового захисту дитини та багатьма іншими факторами. Відзначимо, що ключові положення міжнародних правових актів відображаються в українському законодавстві.

Основу національного законодавства України з попередження насильства над дітьми становить Конституція України, у якій зазначено, що людина, її життя й здоров'я, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Ст. 28 Конституції України закріплює право кожної особи, у тому числі дитини, на повагу до її гідності та вказує, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню [5]. Це положення Основного Закону конкретизується в Цивільному кодексі України, який зазначає, що фізична особа не може бути піддана катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню [10]. Ст. 52 Конституції України, яка безпосередньо спрямована на попередження насильства над дітьми, прямо вказує, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом [5].

На підставі положень Конституції України й Конвенції ООН про права дитини прийнято Закон України «Про охорону дитинства», який виступає ключовим спеціальним актом законодавства у галузі

захисту прав дитини та протидії усім формам насильства щодо неї. Він визначає охорону дитинства стратегічним загальнонаціональним пріоритетом і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист та всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики у цій сфері. Так, у ст. 10 означеного Закону кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Держава захищає дитину від: усіх форм фізичного й психічного насильства, образ, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, враховуючи сексуальні зловживання, зокрема батьків або осіб, які їх замінюють; втягнення в злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин; залучення до екстремістських релігійних психокультурних угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо. У ст. 12 цього Закону визначено, що «батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за порушення прав і обмеження законних інтересів дитини на охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, навчання, невиконання та ухилення від виконання батьківських обов'язків відповідно до закону» [1].

Правові та організаційні основи запобігання насильству над дітьми визначає Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». Ст. 3 Закону регламентує органи та установи, на які покладено здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї у межах наданих їм повноважень: спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї; служба дільничної міліції; кримінальна міліція у справах дітей органів внутрішніх справ; органи опіки і піклування; спеціалізовані установи для жертв насильства в сім'ї, а саме – кризові центри для жертв насильства в сім'ї та членів родини, стосовно яких є реальна загроза вчинення насильницьких дій та центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї. Окрім цього, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, незалежно від форм власності, об'єднання громадян, а також окремі громадяни можуть сприяти у здійсненні заходів з попередження насильства в сім'ї, тобто створювати осередки медичної, психологічної, соціальної, юридичної тощо допомоги жертвам насильства і провадити або сприяти заходам з попередження насильницьких дій [2].

Пряма заборона на застосування будь-яких форм насильства по відношенню до дітей з боку батьків або осіб, що їх замінюють, міститься в Сімейному та Цивільному кодексах України. Так, Сімейний кодекс України забороняє будь-які види експлуатації батьками своєї дитини; фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини [9]. Зауважимо, що діяльність дитини стає експлуатацією тоді, коли становить небезпеку для здоров'я, служить перешкодою в отриманні освіти, або наносить шкоду її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному й соціальному розвитку. Що стосується фізичних покарань, то вони порушують права дитини на особисту недоторканність під якою слід розуміти недоторканість людської особи як такої, як живої фізичної істоти. Посягання на особисту недоторканність можуть бути найрізноманітнішими, враховуючи порушення фізичної, етичної, психічної, інформаційної недоторканості. Аналогічне положення міститься у Цивільному кодексі України, в якому вказується, що фізичне покарання батьками (усиновлювачами), опікунами, піклувальниками, вихователями малолітніх, неповнолітніх дітей та підопічних не допускається [10].

Захист від найбільш небезпечних порушень прав дітей забезпечує Кримінальний кодекс України. Він містить як загальні норми, що захищають всіх громадян від жорстокого поводження, так і норми, безпосередньо спрямовані на захист життя, здоров'я та недоторканності неповнолітніх. До переліку дій, які можна розглядати як жорстоке поводження з дітьми та за які передбачено кримінальну відповідальність відносяться: доведення до самогубства; умисне тяжке тілесне ушкодження; умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження; умисне легке тілесне ушкодження; побой і мордування; необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження; погроза вбивством; неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей; згвалтування; насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом; примушування до вступу в статевий зв'язок; статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості; розбещення неповнолітніх; злісне невиконання обов'язків щодо догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування; втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність; схиляння неповнолітнього до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; спонукування до застосування допінгу; схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів [6].

Окрім загальних актів законодавства, які звертають увагу на захист дітей від різних форм насильства, в Україні поступово формується система спеціальних законодавчих актів, які безпосередньо спрямовані на захист прав та інтересів дитини, охорону її від усіх форм насильства та впровадження міжнародних стандартів попередження жорстокого поводження з дітьми. Так, важливі зобов'язання щодо виконання вимог Конвенції ООН про права дитини взяв Уряд України, підписавши низку документів, серед яких: підсумковий документ Спеціальної сесії в інтересах дітей Генеральної Асамблеї ООН «Світ, сприятливий для дітей»; Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН

про права дитини» на період до 2016 року»; наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення»; рекомендації парламентських слухань «Забезпечення прав дітей в Україні. Охорона материнства та дитинства», затверджені Постановою Верховної Ради України та ін.

Отже, наведені положення національного законодавства свідчать, що попередження насильства над дітьми виступає одним з пріоритетів державно-правової політики України. Насильство не лише ставить дитину в залежне становище, а й принижує її гідність, наносить шкоду її психічному та фізичному здоров'ю, стає серйозною перепорою у подальшому житті. Тому поширення насильства над дітьми є глобальною проблемою як у всьому світі, так і в нашій державі, що вимагає вироблення ефективних стратегічних програм для її врегулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
2. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/2789-14>.
3. Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею / авт. : В. Брижик, Т. Журавель, О. Кочемировська, О. Нікітіна, Г. Христова / за заг. ред. Т. Журавель, Г. Христової. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2010. – 238 с.
4. Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
5. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
6. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
7. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / авт. : Л. Волинець, Л. Гурковська, І. Савчук. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2011. – 132 с.
8. Онишко Ю. В. Медико-соціальна допомога дітям, які зазнали насильства в сім'ї / Ю. В. Онишко. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2010. – 120 с.
9. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
10. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Ореста Карпенко,
канд. пед. н., доцент,
Дрогобицький державний
педагогічний університет
імені Івана Франка

ІНСТИТУЦІЙНА ОПІКА ДІТЕЙ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті висвітлено міжнародний досвід опіки над дітьми дошкільного віку відповідно до міжнародних документів Ради Європи. Окреслено інституційні форми опіки над дітьми, досвід організації та функціонування закладів опіки в окремих країнах ЄС після прийняття Лісабонської стратегії (2000), проаналізовано її показники у Польщі у контексті міжнародних документів, окреслено перспективні напрями їхнього розвитку та доцільність запозичення досвіду Нідерландів.

Oresta Karpenko

INSTITUTIONAL CARE OF CHILDREN IN CERTAIN COUNTRIES OF THE EU: EUROPEAN EXPERIENCE

The article highlights the international experience of pre-school age children custody according to the international standards of the Council of Europe. It outlines the institutions of children custody, the experience of the organization and operation of an custody institutions in several EU countries after adoption of the Lisbon Strategy (2000). It analyzes institutional care of children in Poland with regards to the respective international document and examines the perspective directions of their development and feasibility of drawing the experience of the Netherlands.

Потреби інтеграції України до європейського освітнього простору викликають зацікавлення державною системою захисту прав та попередження насилля щодо дітей у зарубіжних країнах, оскільки вивчення їхнього досвіду сприятиме пошуку власного шляху у творенні опікунсько-виховної системи, врахуванні цінностей, що впливають із національного, культурного і суспільного доробку. Модернізація української опікунсько-виховної системи повинна бути скерована на зміцнення сімейного життя,